

Simboluri de for public dedicate cinstirii lui Ștefan cel Mare

VIRGILIU Z. TEODORESCU

Câmpul Dreptății a consenmat, la începutul primăverii anului 1457, alegerea ca domn a lui Ștefan care, pentru contemporani și pentru urmași, a devenit prin gândul și faptele sale „cel Mare și Sfânt”. Anii de multiple realizări care au impus Moldova atenției întregii Europe au devenit ani de referință și comparație pentru cei din veacurile următoare. Realizările materiale s-au constituit relicve scumpe pe care generațiile le-au perpetuat, căutând ca, prin mesajul lor, personalitatea lui Ștefan cel Mare să fie mobilizatoarea tuturor energiilor umane. Și această preocupare a fost mai evidentă în momente de vicisitudini ale istoriei neamului nostru. Timpul care se constituie ciurul prin care se discerne binele de rău a conferit lui Ștefan cel Mare un loc cu totul deosebit în Panteonul ilustrelor personalități.

Cinstirea s-a concretizat prin cele mai diverse modalități, fiecare epocă, fiecare veac adoptând formele care le dau conturul, dar care toate se constituie simboluri ale perenității. De la contemporani și urmașii apropiați ne-au rămas elementele portretului său fizic, la diverse vârste, materializate ca frescă, broderii, miniaturi pe manuscrise, toate completate de portretul moral conturat de descrierile cronicarilor și de însemnările documentelor epocii.

Țările Române, angajate în respectarea preceptelor și canoanelor religiei creștine ortodoxe, veacuri de-a rândul, n-au realizat chip cioplit pentru a imortaliza ilustre personalități. Procesul de ample modificări, cu repercusiuni în psihologia oamenilor veacului al XVIII-lea a creat și în acest sens primele breșe, pregătind noua optică a secolului următor. Abordând realizarea figurii umane relua o multimilenară preocupare a locuitorilor plaiurilor românești. Dacă secolele anterioare îi evidențiasse ca buni cioplituri în lemn sau piatră a elementelor decorative ce formau ambientul de viață, acum au dovedit în scurt timp capacitatea de a rezolva tehnic și artistic redarea fizionomiei umane în cele mai diverse ipostaze. Astfel că, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, „moda” a prins teren, monumentul ajungând să fie comandat și receptat în diverse situații. Și tocmai de la aceste generații făuritoare ale României moderne, preocupate și de evocarea faptelor înaintașilor, se înregistrează și aducerea în for public a lui Ștefan cel Mare. Au fost acte de demnitate națională care au antrenat, în majoritatea cazurilor, întreg poporul, fiecare locuitor contribuind la subscripțiile lansate de inițiatori, fiecare considerându-se legitim părtaș la actul de cinstire.

★

Un prim exemplu ne este oferit de realizarea sculptorilor Karl Stork și Weibel din anul 1860. Aceștia au realizat un bust al lui Ștefan cel Mare. Despre soarta acestei lucrări ne lipsesc informațiile. Pentru același deceniu, la Școala militară din Craiova este semnalată prezența unei alte realizări a lui Karl Stork. Este vorba de un basorelief redând bustul lui Ștefan cel Mare.

Aminteam de participarea întregii simțiri românești la realizarea unor monumente evocatoare. Sântem datori să subliniem că ea a fost exercitată indiferent de hotarele care-i separau. Pentru ei acestea nu constituiau granițe

despărțitoare ale simțămintelor și năzuințelor. Preconizata acțiune de la mănăstirea Putna a anului 1870 a antrenat, ca răspuns la apelul Comitetului Central al Studenților Români Academici, și pe românii din zona Rodnei. La 5 iunie 1870, Vicariatul Rodnei întocmea un tabel nominal cu locuitorii din comuna Ilva Mare, districtul Năsăud, care au contribuit cu diferite sume pentru realizarea monumentului lui Ștefan cel Mare. Era de fapt vorba de acea simbolică urnă în care urma să fie depusă glia tuturor zonelor locuite de români. Contribuția lor s-a alăturat altor multe, conferind solemnității anului 1871 caracterul de participare unanimă a tinerei generații doritoare a înfăptui tot ceea ce era necesar pentru realizarea idealului de independență și unitate națională.

Evenimentele Războiului de Independență, faptele de vitejie și de sacrificii ale urmașilor lui Ștefan cel Mare au dus la conturarea ideii realizării unui monument cu caracter național ce urma să devină simbol de perpetuă cinstire la adresa bravului domnitor și erou al creștinătății. În acest context, anul 1879 consemnează realizarea statuii lui Ștefan cel Mare de către sculptorul Verussi.

Au fost ani de eferescente preocupări, provocând și antrenând la discuții contradictorii, izvorâte însă din dorința de a da monumentului preconizat definirea cea mai concludentă prin care să rămână în conștiința eternității. Amintim că în acest context se înscrie și realizarea pictorului Epaminonda Bucevski, tabloul lui fiind reprodus și difuzat prin „Revista nouă”. Desemnarea sculptorului francez Emmanuel Frémiet, membru al Academiei de Arte din Paris, ca realizator al monumentului lui Ștefan cel Mare, care urma să fie ridicat în orașul Iași, a antrenat pe membrii comitetului de inițiativă la urmărirea atentă a modelării atât a statuii ecevstre, cât și a basoreliefurilor și a elementelor decorative și explicative. Discuțiile începute din perioada anterioară au continuat și după aducerea și montarea monumentului în locul hărăzit. Putem afirma că aceste discuții au contribuit la formarea unor opinii, la recepțarea critică a monumentelor și, în cazul Iașilor, la mutări și remutări ale monumentelor ce s-au realizat ulterior.

În cazul monumentului dedicat lui Ștefan cel Mare, deși nu s-a schimbat amplasamentul, ambiantul nu mai este același ca cel de la 1883. În condițiile aceluși an, raportul de înălțime și distanță față de clădirea ce constituia fundalul monumentului era fericit rezolvat. În secolul nostru, noua construcție a Palatului administrativ, devenit în ultimele decenii Palatul culturii, prin înălțimea și stilul arhitectonic a modificat raportul amintit anterior. Atât pentru cei care la 5 iunie 1883 au fost prezenți la solemnitatea dezvelirii monumentului dedicat lui Ștefan cel Mare, cât și pentru urmași, popasul în imediata apropiere conferă clipelor de meditație, de evocatoare fapte pilduitoare calitatea de a fi mobilizator ca prin cunoașterea și respectarea trecutului să realizăm un viitor demn pentru urmași. Și să nu uităm că pentru ziua solemnă de 5 iunie 1883 Mihai Eminescu a dat glas, în ambianța „Junimii”, a zguduitoarelor versuri care întruchipează durerea și speranța. Acolo auditoriul a fost electricizat de versurile „Doinei”. Și să nu uităm că nu întâmplător în condițiile ultimelor decenii aceste versuri au fost radiate, considerate ca incendiare, în amplul proces de scriere a unei istorii care de fapt nu era istoria poporului român.

Ziua de 5 iunie 1883 a constituit pentru comitetul de inițiativă un prilej de satisfacție, dar și de înțelegere a faptului că aceasta era doar un început de drum. Faptele lui Ștefan cel Mare impuneau alte și alte simboluri de cinstire care urmau să fie amplasate în locurile evocatoare ale realizărilor care au jalo-

nat cei patruzeci și șapte de ani de glorioasă și gospodărească domnie. Cu acest sentiment, Vasile Alecsandri, Iacob Negruzzi, Scarlat Pastia, Nicu Gane semneau actul comemorativ întocmit pentru posteritate, în două exemplare.

Pentru creatorul școlii de Belle Arte, artistul plastic Theodor Aman, în a cărui operă istoria națională a jucat un rol important, personalitatea lui Ștefan cel Mare a constituit un model inspirator, generator al compozițiilor sale. Mai mult, în ambianța casei, locuință și atelier, gândită, proiectată și mobilată după propria voință, a realizat un medalion sculptat în lemn de nuc evocându-l pe Ștefan cel Mare.

Sfârșitul de veac XIX a reunit, la 27 octombrie 1897, la Războieni, județul Neamț, pe participanții la dezvelirea monumentului-mausoleu de cinstire a celor căzuți în luptele anilor 1476 pentru apărarea fruntariilor Moldovei. A fost o manifestare de mare amploare și de mare satisfacție atât pentru inițiatori cât și pentru cei veniți la acest act de cinstire. Prezența civililor și militarilor, a oficialităților a dat solemnității de la Războieni caracterul de manifestare națională pentru cinstirea înaintașilor. Inițiatorii, cu concursul lui V. A. Urechia, au apelat la contribuția sculptorului alsacian Veisenberger care a întocmit proiectul monumentului sub forma unui obelisc. Lucrarea a fost executată în piatră de Tarcău, având adosate reliefuri realizate de sculptorul Wladimir C. Hegel. Obeliscul, având înălțimea de 4 metri, avea în partea superioară un vultur cu aripile desfăcute. Prețul lucrărilor a fost achitat din fondul realizat din contribuția ofițerilor regimentului de infanterie nr. 15 „Războieni”. S-a luat hotărârea ca anual să aibă în acest loc solemnități de pomenire a înaintașilor căzuți pentru apărarea gliei strămoșești. Și în anii care au urmat ștafeta s-a transmis către noile generații. În timpul celui de al doilea război mondial, monumentul a fost parțial deteriorat în timpul luptelor din zonă. După 1967 s-a luat inițiativa refacerii lui. Lucrarea s-a finalizat în anul 1976, reunind, la 26 iulie, oficialități și locuitori din zonă.

Pragul secolului al XX-lea a readus în atenție personalitatea lui Ștefan cel Mare, anul 1904 marcând împlinirea a 400 de ani de la dispariția sa. Moștenitorii au preconizat și în mare măsură au și reușit să realizeze un summum de manifestări pentru cinstirea ilustrului înaintaș. Au fost și acțiuni de ostilitate generate de poziția statelor care stăpâneau părți din trupul țării și care înțelegeau că o asemenea manifestare constituie prilej de afirmare a sentimentelor naționale, de realizare a punților care, mai devreme sau mai târziu, vor conduce la Unirea tuturor celor de un neam în vatra veche strămoșească. A fost alcătuit un amplu program ce preconiza manifestări atât pe teritoriul României acelor ani cât și în teritoriile locuite de români dar încorporate samavolnic la alte state. Momentul a antrenat și pe artiștii plastici. Carol Storck este realizatorul unui bust dedicat lui Ștefan cel Mare. Wladimir C. Hegel realizează pentru Alexandrina G. Cantacuzino un basorelief redând capul lui Ștefan cel Mare. Lucrarea a fost dăruită Societății funcționarilor publici. Frederic Storck a realizat pentru Academia Română un relief redându-i pe domnul Ștefan cel Mare și regele Carol I.

În ziua de 2 iulie 1904, în localitatea vrânceană Bârsești, la invitația comitetului de inițiativă, au participat peste 5.000 de oameni la solemnitatea inaugurării monumentului dedicat lui Ștefan cel Mare și fiilor acelor plaiuri căzuți pe câmpul de luptă.

La 4 iulie 1904 în satul Zănoaga, comuna Leu, județul Dolj a fost dezvelit bustul realizat de sculptorul Constantin M. Mihăilescu în marmură albă.

Pe fața principală a soclului, o placă de bronz roșie efigia lui Ștefan cel Mare. O placă de marmură consemnează pentru posteritate: „În memoria marelui voievod Ștefan cel Mare și Sfânt, 1504—1904 iulie 20. Ridicat prin subscripție publică de un comitet și obștea satului Zănoaga”.

Aceste momente de înaltă vibrație umană se alăturau celor care la Iași, București, Sinaia, Suceava, Mănăstirea Putna au dat anului 1904 caracterul de „Anul Ștefan cel Mare și Sfânt”. Și pentru a evidenția mai deplin răsunetul pe care l-au avut aceste evenimente amintim două notorii participări ale interesului publicului larg. Ne referim pe de o parte la modul cum au fost difuzate reproducerile de pe tabloul pictorului Costin Petrescu evocându-l pe Ștefan cel Mare, cât și la modul cum a fost absorbită de pe piață medalia dedicată lui Ștefan cel Mare, bătută la Iași prin preocuparea librarului-editor Saraga. Tirajul de masă, reeditările permit să afirmăm că a existat o asemenea preocupare la care nu a participat numai intelectualitatea ci și alte categorii de la orașe și sate. Prezența, peste ani, la loc de cinste în multe case a unor asemenea reproduceri de pe tabloul amintit sau medalia comemorativă a demonstrat concludent interesul publicului larg.

Evenimentele primului război mondial, ani de suferințe, jertfe umane și materiale au avut ca suport moral, pentru depășirea dificultăților, și exemplul oferit de paginile istoriei care au înscris numeroase alte sacrificii, inclusiv în anii domniei lui Ștefan cel Mare.

După primul război mondial o serie de localități și-au propus să ridice monumente pentru cinstirea lui Ștefan cel Mare. Unele intenții s-au materializat, altele au rămas ca deziderate pentru mai târziu. O asemenea preocupare a manifestat-o și județul Rădăuți. În acest scop au fost lansate liste de subscripție, a fost solicitat sprijinul instituțiilor de stat și particulare. La 27 ianuarie 1928 Primăria comunei Sucevița informa Prefectura județului Rădăuți că din exercițiul financiar 1927 a subvenționat această acțiune cu 500 de lei, plătiți încă de la 8 octombrie 1927.

Procesul de modernizare a orașului Iași a înscris printre preocupări și realizarea unui nou edificiu pentru Fundația culturală regele Ferdinand I, devenită peste ani Biblioteca centrală universitară. Arhitectul proiectant Iotzu a preconizat ca la aticul construcției să amplaseze patru grupuri a câte două personaje de voievozi și regi. Grupurile aveau următoarea componență: Vasile Lupu cu Dimitrie Cantemir, Ștefan cel Mare cu Carol I, Ferdinand I cu Mihai Viteazul și Dragoș Vodă cu Alexandru cel Bun. Lucrările au fost încredințate sculptorilor români Ion Jalea, Ioan C. Dimitriu-Bârlad, Mihai Onofrei, Ion Iordănescu, care le-au realizat ținând seama de caracteristicile dictate de înălțimea edificiului și unghiul de privire. Mai multe dificultăți au întârziat amplasarea la atic, iar după cutremurul din anul 1940 s-a renunțat la ridicarea la înălțime a statuiilor. După 30 decembrie 1947 au fost îndepărtate statuile regilor Carol I și Ferdinand I, înlocuindu-se cu statuile domnilor Ioan Vodă cel Viteaz și Petru Rareș, realizate de sculptorii Eftimie Bârleanu și Ion Dămăceanu. În prezent aceste grupuri sunt distribuite în ambianța unui mic parc din apropierea bulevardului Copou, vis-à-vis de Biblioteca centrală universitară.

Anii 1933—1934 au înscris în publicistica timpului prilejul de reluare a unor discuții mai vechi referitoare la portretul lui Ștefan cel Mare și la valoarea statuiilor ecvestre comandate de statul român unor artiști sculptori străini.

Orașul Suceava a cunoscut la 3 octombrie 1937 momentul actului dezvelirii bustului lui Ștefan cel Mare în incinta liceului care poartă numele ilustrului domn. Este o realizare a sculptorului Gheorghe Bilan. Autorul întreprinsese, pe parcursul mai multor ani, o serie de studii care l-au condus la acest moment. El este și autorul unei statui redându-l pe Ștefan cel Mare în picioare cu mâna stângă ținând spada iar cu dreapta sceptrul.

În orașul Câmpulung, secția locală a Ligii Culturale a inițiat ridicarea monumentului dedicat lui Ștefan cel Mare în centrul orașului. La început, inițiatorii s-au decis pentru un bust pe care l-au comandat lui Gheorghe Bilan. Acesta a prezentat o machetă deosebit de apreciată. La propunerea lui Nicolae Iorga s-a decis însă realizarea unui impunător monument. Această formulă depășea însă limitele posibilităților financiare ale inițiatorilor. În această situație, s-au adresat Ministerului Cultelor și Artelor, Direcția artelor, solicitând un ajutor bănesc și lista artiștilor care l-ar putea realiza. Răspunsul a fost categoric, făcându-se precizarea că ministerul nu are fonduri. Erau menționate în răspuns și numele a opt artiști care puteau fi contactați pentru a participa la un concurs de machete care să ducă la desemnarea realizatorului. Erau de fapt numele acelor care în decursul anilor manifestaseră preocupări pentru problema inițială, iar din punct de vedere artistic se dovediseră a fi nume care se impuseseră ca prețioși realizatori ai unor monumente de for public. Aceștii erau: Ion Jalea, Cornel Medrea, Oscar Han, Mihai Onofrei, Ion Irimescu, Vasile Vasiliu-Falti, Constantin Baraschi, Alexandru Plămădeală.

La începutul anului 1939 se acționa pentru realizarea pentru Chilia Nouă, județul Ismail, a unui monument dedicat lui Ștefan cel Mare. Rezidența ținutului Dunărea de Jos solicita autorizarea realizării acestui monument pe ruinele cetății lui Ștefan cel Mare. Prin înălțimea lor dominau orașul cu circa opt metri. Cu acest prilej se făcea mențiunea fondurilor deja adunate. Respectiv, 100.000 de lei fuseseră puși la dispoziție de către rezidență, 100.000 de lei și bronzul necesar turnării statuii fuseseră puse la dispoziție de către Ministerul Înzestrării Armatei, 45.000 de lei au fost donați de către locuitorii orașului. La acestea urmau să se adauge sumele oferite de Ministerul de Interne și cele obținute pe listele de subscripție. Comitetul de inițiativă era patronat de către primul ministru Armand Călinescu. Ca anexe la raportul înaintat erau depuse planul de situație a ruinelor cetății, având mențiunea locului de amplasare a monumentului și fotografii ale acestora. În cursul anului 1939 a fost purtată o bogată corespondență între inițiatori și Comisia Superioară a Monumentelor Publice. Jurnalul nr. 549 cuprindea modificările considerate necesare de comisie pentru a fi introduse în programul de realizare a monumentului de la Chilia Nouă.

Între 5 noiembrie și 1 decembrie 1939 publicul bucureștean a putut vizita cea de a IV-a expoziție organizată de Sindicatul Artelor Frumoase. În cadrul acestei expoziții a fost prezentat și bustul lui Ștefan cel Mare realizat de sculptorul Dimitrie V. Leorda. La Salonul Oficial al anului 1940 sculptorul Claudiu Cobâzeva a expus lucrarea Ștefan cel Mare. Era o piesă turnată în gips.

Lucrarea lui Dimitrie V. Leorda fusese apreciată încă din anul 1938 de către Societatea Invalizilor de Război, care și-au propus să o amplaseze în localitatea Borzești. Comisia Superioară a Monumentelor Publice aprobese acest proiect, rămânând să fie rezolvată problema locului de amplasare. Autorul, în calitate și de donator al bustului, preconiza ca lucrarea să fie amplasată în apropierea bisericii din Borzești. De fapt aceasta a fost și soluția adop-

tată și aplicată în anul 1941. În cadrul expoziției Tinerimea Artistică din anul 1941 Oscar Han a expus o lucrare turnată în gips evocându-l pe Ștefan cel Mare.

În condițiile anului 1941 reține atenția și lucrarea sculptorului Ioana Bassarab, care a fost utilizată la realizarea monedei de 500 de lei, bătută la Monetăria Statului. Reversul monedei cuprinde următoarele elemente: în centru este redat Ștefan cel Mare în genunchi. El este îmbrăcat cu un costum de gală și are pe cap o coroană princiară. Postura personajului amintește de miniatura din *Evangeliiarul de la Humor*. În exergă sunt scrise următoarele cuvinte: „Moldova lui Ștefan, în veci, a României”. În partea de jos între cruci de Malta este notată valoarea monedei: „500 lei”. Pe cantul monedei sunt ștanțate următoarele cuvinte după crucea de Malta: „Prin statornicie la izbândă”. Moneda a fost bătută în argint cu titlu de 835, are Ø 37 mm și are greutatea de 25 grame. A avut un tiraj de 775.000 exemplare. Am făcut referința la această monedă întrucât în ultimele decenii, prin forța împrejurărilor, a fost ținută în tăcere. La expoziția Tinerimea Artistică din 5—27 aprilie 1942, sculptorii Constantin Baraschi și Oscar Han au expus câte o lucrare dedicată lui Ștefan cel Mare.

La finalul evenimentelor celui de al doilea război mondial, personalitatea lui Ștefan cel Mare este, pentru o perioadă de timp, pierdută în neant. Și totuși, aproape după un deceniu, s-a reușit să se depășească dificultățile, o serie de artiști plastici reluând tema Ștefan cel Mare.

Problemele teritoriale, ciuntirile aduse României au dictat o asemenea atitudine, mizându-se pe faptul că o „nouă” istorie va fi oferită în directă concordanță cu procesul de îndoctrinare pro-sovietică. Considerăm necesar să distingem nota de specific ce a caracterizat anii care au urmat schimbărilor survenite în viața social-politică a României postbelice. Dacă anterior monumentele de for public erau rezultatul unor inițiative ale unor entuziaști care, prin diverse formule, antrenau fie pe plan local, fie pe plan național contribuția publică la strângerea fondurilor necesare, după cel de al doilea război mondial statul s-a considerat *fac totum*, aducând în for public ceea ce considera oportun în directă concordanță cu preocupările propagandei de a da aureola unor episoade din istoria României. Publicul a fost în situația de a primi ceea ce i s-a oferit și de a participa la solemnitățile organizate în anumite împrejurări. Au fost și împrejurări când s-au lansat unele sondaje, teoretic menite a cunoaște reacția publicului. Rezultatele fie că nu deveneau publicabile fie că erau ignorate, atribuirea făcându-se după oculte procedee. Reacția s-a consolidat în timp, intervenind dezinteresul față de monumente.

Și totuși, după aproape un deceniu, chiar în anii de prezență a armatei „eliberatoare”, s-a reușit ca treptat să se poată formula și afirma o serie de acte de cinstire la adresa unor personalități, inclusiv Ștefan cel Mare. Ca atare, în preajma anului 1957, în cadrul unor expoziții și apoi în for public, întâlnim asemenea fapte. Un prim exemplu îl oferă sculptorul Marius Butunoiu, care, pe parcursul a mai bine de două decenii, a tratat personalitatea lui Ștefan cel Mare, redându-l în diverse ipostaze. O primă variantă a realizat-o în anul 1952. Era proiectul unei statui ecvestre, macheta păstrându-se în incinta Ministerului Apărării Naționale. O altă machetă, realizată în anul 1955, este prezentă în colecția Muzeului Militar Național.

În cadrul expoziției anuale 1953, sculptorul Constantin Baraschi a prezentat macheta turnată în bronz a unui monument dedicat lui Ștefan cel Mare.

Grupul sculptorilor T. N. Ionescu, Mac Constantinescu, Ion Tureacă și Iscovitz Bernard Bisco a compus un basorelief de mari proporții ($3,75 \times 4,30$ m) tratând tema „Ștefan cel Mare după victoria de la Vaslui”. Tot în anul 1953, la Borzești, județul Bacău, bustul lui Ștefan cel Mare, realizat de sculptorul Alexandru Gheorghită, a fost amplasat în curtea bisericii ctitorită de bravul voievod și domn. Lucrarea înlocuia bustul amplasat anterior, ca realizare a lui Dimitrie V. Leorda, despre a cărui soartă nu avem cunoștință.

Expoziția de stat a anului 1954 a reunit alte câteva contribuții la tema Ștefan cel Mare. Reținem prezența unui proiect de statuie ecvestră realizat de sculptorul Constantin Baraschi, precum și o altă lucrare a lui Marius Butunoiu. Era remarcat un altorelief ($2,30 \times 2,15$ m) tratând tema „Ștefan cel Mare și plăieșii”, realizat de Vladimir Florea și Vasile Condurache. Artiștii T. N. Ionescu și Ion Tureacă reluaseră tema „Ștefan cel Mare după victoria de la Vaslui”. Era o lucrare monumentală, realizată ca basorelief decorativ.

La expoziția inter-regională 1955—1956, sculptorul Oscar Han a expus o statuie a lui Ștefan cel Mare, iar la expoziția inter-regională 1956—1957, Constantin Baraschi a expus o lucrare dedicată lui Ștefan cel Mare, turnată în bronz. Vasile Condurache este autorul, tot în această perioadă, a basoreliefului „Arcașii lui Ștefan cel Mare”.

Anul 1957, în condițiile părăsirii teritoriului României de către armatele de ocupație sovietică, a favorizat organizarea unor manifestări de amploare marcate de împlinirea a 500 de ani de la urcarea pe tronul Moldovei a tânărului domn Ștefan. Pentru artiștii plastici tema a constituit un subiect predilect, fapt demonstrat de prezența în expozițiile anului a acestei personalități. Constantin Baraschi a prezentat o nouă variantă a machetei statuii Ștefan cel Mare. Colectivul: Gabriela Manole, Victor Popă, Mac Constantinescu, T. N. Ionescu, B. Iscovitz și Ion Tureacă a prezentat basorelieful „Ștefan cel Mare după victoria de la Vaslui”. Cristea Grossu a realizat compoziția „Călăreți din vremea lui Ștefan cel Mare”, iar Nicolae Pascu și Alexandru Cumpăță sunt autorii unui relief reprezentându-l pe Ștefan cel Mare. Colectivul sculptorilor Mircea Ștefănescu, Gheorghe Coman, Ecaterina Tudorache a realizat un basorelief „Ștefan cel Mare”, iar Vasile Godruz este autorul unui relief „Ștefan cel Mare”. Tot un relief a prezentat și Milița Petrașcu iar Oscar Han a expus o statuie a lui Ștefan cel Mare, turnată în gips patinat. Vasile Condurache este autorul reliefului monumental „Arcașii lui Ștefan cel Mare”, întâlnit în referințe ulterioare și sub denumirea „Ștefan cel Mare și plăieșii”.

La expoziția inter-regională 1957-1958 sculptorul Aurel Dincă a fost prezent cu un basorelief turnat în gips patinat, având dimensiunile $0,80 \times 0,40$ m. Tema abordată a fost „Ștefan cel Mare primind soli”. Sculptorul Ion Vlad a realizat un basorelief turnat în gips evocându-l pe Ștefan cel Mare.

Anul 1958 a înregistrat, la Câmpulung Moldovenesc, în incinta Liceului militar „Ștefan cel Mare”, solemnitatea dezvelirii monumentului patronului școlii. Statuia, realizată de Eftimie Bârleanu și Vladimir Florea, a fost turnată în bronz. Impunătoare prin proporții ($4,00 \times 1,67 \times 1,56$ m) și prin buna amplasare ea constituie un pilduitor simbol pentru generațiile care se formează ca apărători de tradiții strămoșești. Artista Lucreția Filioreanu este autoarea reliefului „Arcașii lui Ștefan cel Mare în lupta cu turcii”, turnat în gips patinat. Autoarea preconiza finalizarea acestei compoziții prin sculptarea ei în lemn. Tot în acest an era prezentat și gipsul preconizatei statuii a lui Ștefan cel

Mare realizat de Eftimie Bârleanu și Vladimir Florea pentru a fi un monument de mare amploare în orașul Suceava.

În competiția pentru realizarea unei statui ecvestre s-a înscris și realizarea sculptorilor Constantin Lucaci și Maxim Cosma, care au prezentat un proiect dedicat lui Ștefan cel Mare. Lor li s-a alăturat proiectul lui Marius Butunoiu din anul 1967.

Anul 1969 a înregistrat realizarea lui Paul Vasilescu, dedicată lui Ștefan cel Mare, lucrare turnată în gips. Același autor, în anul 1971 era realizatorul unui proiect de statuie ecvestră reprezentându-l pe Ștefan cel Mare, lucrare turnată în gips patinat.

La 20 decembrie 1972 a avut loc la Vaslui, în piața centrală a orașului, solemnitatea dezvelirii monumentului dedicat lui Ștefan cel Mare, realizat de sculptorul Eftimie Bârleanu. Este o statuie de mari proporții, având înălțimea de 5 m, redându-l pe Ștefan cel Mare în postura de conducător al Moldovei. Monumentul, prin calitățile artistice, printr-o reușită amplasare în raport cu palatul administrației județene constituie o realizare, discutabil fiind numai caracterul auster impus de pavajul pieței ce încadrează acest monument.

Anul 1974 a debutat, la 26 ianuarie, cu dezvelirea la Piatra Neamț a statuii lui Ștefan cel Mare realizată de Oscar Han. Este o statuie turnată în bronz, așezată pe un soclu de piatră. Amplasată în parcul din imediata apropiere a fostei curți domnești, oferă posibilitatea întâlnirii cu Ștefan cel Mare în postura de conducător de țară în primii ani ai domniei. Statuia are înălțimea de circa 2 m.

La expoziția lunilor octombrie-noiembrie 1974 Marius Butunoiu a fost prezent cu o statuie reprezentându-l pe Ștefan cel Mare, realizată în marmură, având proporțiile de $1,30 \times 0,28 \times 0,75$ m, iar Oscar Han cu o lucrare tot în cinstea lui Ștefan cel Mare, turnată în gips, având dimensiunile de $1,49 \times 0,48 \times 1,43$ m.

La Băcăuani, comuna Munteni, județul Vaslui, pe o movilă special amenajată pentru a evoca atmosfera lunii ianuarie 1475, moment de biruință la Podul Înalt al oștirii comandate de către voievodul Ștefan cel Mare, a fost dezvelit monumentul domnitorului. Statuia ecvestră, realizată de către Mircea Ștefănescu, a fost turnată în bronz. Monumentul a fost dezvelit la 25 decembrie 1975, cunoscând atât aprecierile participanților la această solemnitate, a celor care ocazional au prilejul să o remarce de la mare distanță, trecând în iureșul trenului sau al altor mijloace rutiere, cât și Academiei Române, care a acordat autorului premiul „Ion Andreescu” pentru anul 1975.

Toamna anului 1977 a reunit pe platoul din apropierea cetății Suceava o mulțime de participanți care au trăit emoția dezvelirii, la 16 septembrie, a monumentalei lucrări dedicate cinstirii lui Ștefan cel Mare. Remarcabilă de la mare distanță, dominând zona vegetației parcului care o încadrează, ea reprezintă un adevărat simbol al orașului Suceava, reclamând ca, pe lângă aprecierea generată de acest contact de la distanță, să te apropii de ceea ce, prin reliefuri laterale, constituie alte prilejuri de reântâlnire cu istoria, cu zbulciumul acestui popor, dar și cu momentele de satisfacție și răsplătire ale faptelor de vitejie.

Prin înălțimea monumentului de 23 m, statuia ecvestră, având dimensiunile de $8 \times 8 \times 2$ m., iar basoreliefurile $2,50 \times 6,00$ m, primul și $2,30 \times 6,10$ m al doilea, prin valorificarea avantajului terenului, prin deschiderea panoramică constituie o reușită la care au concurat artistul creator, urbanistii și constructorii. Solemnitățile zilelor de 16—17 septembrie 1977 au avut o rezonanță deosebită, localnicii, ca și în alte împrejurări, dovedind înaltul lor respect pentru istoria neamului, pentru bravii ei eroi.

Iașii anului 1979 au cunoscut atmosfera specifică solemnităților prilejuite de momentele evocatoare ale trecutului. La 30 iulie, în acest oraș, pentru a marca 475 de ani de la moartea lui Ștefan cel Mare, a fost dezvelit monumentul „Ștefan cel Mare și Războienii”.

În anul 1980, la mănăstirea Putna, la mormântul lui Ștefan cel Mare, a fost plasat un medalion turnat în bronz având $\varnothing$ 50 cm. Lucrarea redă portretul lui Ștefan cel Mare privind spre stânga. În partea stângă este semnat și datat: Gir 1980.

La împlinirea a 525 de ani de la urcarea pe tron a lui Ștefan cel Mare, în cartierul C.F.R. din orașul Bacău a fost dezvelit un bust realizat de artistul amator Gheorghită Rachieru.

Multe din creațiile artiștilor sculptori au fost amplasate în diverse localități în for public sau au fost integrate în colecțiile de artă ale muzeelor. Maniere de realizare diferite, variate materiale puse în operă pentru a da finalitate lucrărilor sau rămase în stadiu de așteptare a unei definitivări în forul public, toate definesc perenitatea temei, revenirile la teme ale generațiilor pentru a conferi elogiul cuvenit. Amintim alte câteva asemenea prezențe:

La Muzeul de artă din Brașov se păstrează realizarea lui Vladimir Florea intitulată „Ștefan cel Mare și plăieșii”. Muzeul Militar Național are în suita de busturi dedicate lui Ștefan cel Mare și lucrarea lui Vasile Chiriachide. La Rădăuți, în zona centrală a orașului, sunt reunite mai multe busturi ale ilustrațiilor ctitori de țară, realizări ale sculptorului Marius Butunoiu, printre care și cel al lui Ștefan cel Mare. Maria Cretzu Medeleni a realizat un portret votiv și reliefurile: „Ștefan cel Mare și Maria Mangop”, „Ștefan cel Mare în fața cetății Neamțului”, „Ștefan cel Mare și arcașii la Putna”. Orașul Galați are în patrimoniu o lucrare a lui Alexandru Pamfil turnată în aluminiu. Autorul l-a redat pe bravul voievod șezând, ținând în mână dreaptă o sabie cu vârful în jos. Sculptorul Ioan Sârghie este autorul unui bust dedicat lui Ștefan cel Mare.

Enunțarea acestor câteva nume și lucrări cu mai puține precizări am considerat necesar a le evoca din multe altele, pentru a sugera această permanentă preocupare a artiștilor plastici de a da atenție temei Ștefan cel Mare.

Pentru următorii ani, o repertoriizare a autorilor și lucrărilor dedicate lui Ștefan cel Mare o considerăm deosebit de necesară pentru a ști când, cine, cum, unde au fost realizate asemenea lucrări și soarta lor. O asemenea realizare ar putea constitui o notorie contribuție la cinstirea ilustrului înaintaș, la cunoașterea patrimoniului material și spiritual al poporului român și un util instrument de lucru pentru noile generații de artiști creatori, chemați de această impunătoare personalitate spre noi realizări. O asemenea întreprindere ar pu-

tea constitui o contribuție de respect cu care ne vom pregăti să întâmpinăm anul 2004, anul 500 al trecerii în eternitate a celui care a devenit Ștefan cel Mare și Sfânt.

R É S U M É

À la mémoire du voïvode Etienne le Grand on a dédié des monuments d'art religieux et laïques: des statues, des bustes dans toutes les localités qui nous évocquent ses victoires.

P R É C I S

Many artists dedicated their works of art to the figure of the voïvode Steven the Great: monuments, statues in all the places he was victorious.